

УДК 658.5

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

М. І. Яремик, Х. Я. Яремик

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Досліджено основні підходи до визначення поняття інформаційного забезпечення, інформаційно-аналітичного забезпечення та обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень в системі економічної безпеки. Обґрунтовано доцільність використання інформаційно-аналітичного забезпечення, поряд з обліково-аналітичним забезпеченням, для формування та функціонування сучасних інформаційних систем економічної безпеки підприємств. Запропоновано визначення інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. Доведено, що інформаційне забезпечення, як забезпечувальна підсистема інформаційної системи, відіграє інтегруючу роль у взаємозв'язку інформаційно-аналітичного забезпечення та обліково-аналітичного забезпечення. Встановлено основні відмінності у технологіях збору, обробки та джерелах отримання інформації інформаційно-аналітичного та обліково-аналітичного забезпечення та подано основні їх завдання.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційно-аналітичне забезпечення, функційні підсистеми, забезпечувальні підсистеми, фінансово-економічна безпека.

Постановка проблеми. Розвиток ринкового середовища в сучасних умовах характеризується складними економічними процесами, які породжують цілий ряд проблем та загроз для успішного сталого розвитку підприємств. Безповоротність платежів, фірми-«метелики», шахрайські угоди, включаючи сферу вексельного обігу, рейдерські захоплення — це неповний перелік проблем, що сьогодні потрібно вирішувати в бізнесі і, які неможливо вирішити без володіння якісною інформацією та створення дієвої і ефективної інформаційної основи для підтримки прийняття управлінських рішень. Вихід українських бізнес-компаній на міжнародні ринки збуту, посилення економічної боротьби за джерела сировини, робочу силу, інвестиції обумовлює застосування сучасного інструментарію досягнення конкурентних переваг, зокрема технологій, що використовують інформацію в інтернет, методи автоматизованого аналізу інформації.

У наукових колах часто можна зустріти терміни «інформаційне забезпечення», «обліково-аналітичне забезпечення», «інформаційно-аналітичне забезпечення» з різними їх трактуваннями, що ускладнює формування узагальненої моделі побудови системи інформаційної підтримки керування бізнес-процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розробку теоретичних розробці положень, пов'язаних із підтримкою рівня економічної безпеки здійснили такі науковці, як О. Ареф'єва, І. Білоусова, Т. Васильців, О. Захаров, Т. Ковальчук, В. Мунтіян, О. Підхонний, С. Реверчук, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, Л. Яструбецька, В. Ярочкін та інші.

В теоретико-методологічні основи проектування інформаційного забезпечення значний вклад здійснили ряд учених з теорії управлінських інформаційних систем, а саме: С. Івахненко, Б. Одінцов, В. Подольський, Г. Смірнова, В. Ситник, В. Трофімов, Ю. Тельнов, Г. Тіторенко, Е. Хотяшов та інші.

Останні публікації щодо сутності, мети та процесу обліково-аналітичного забезпечення у фінансово-економічній безпеці вказують на активізацію досліджень з даної проблеми. Зокрема, визначенням суті, ролі та організації обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством присвячено праці українських та російських учених, зокрема: Вакун О. В. [2], Волошук Л. В. [7], Воскресенської Н. В. [13], Гнилицької Л. В. [8], Тичининої Н. А. [4], Штангрета А. М. [6], Яценко В. Ф. [3] та інших. Поряд з цим існує незначна кількість публікацій з дослідження проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення, його місця та ролі в системі управління фінансово-економічною безпекою (УФЕБ) [5, 9, 12], а в окремих роботах лише згадується термін «інформаційно-аналітичне забезпечення» в контексті забезпечення інформацією для прийняття управлінських рішень [2, 7, 8].

Світовий досвід вказує, що перехід на ринкові умови господарювання українських бізнес-компаній висуває вимогу щодо переходу до нової моделі організації інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень, в основу якої покладено теорію управління знаннями.

Недостатня опрацьованість даної проблеми, а також існуючі розбіжності у категорійному апараті термінів «інформаційне забезпечення», «інформаційно-аналітичне забезпечення», «облікове-забезпечення», а також потреба у побудові нової моделі інформаційної підтримки управління безпекою підприємств визначають актуальність даного дослідження.

Мета статті — аналіз підходів щодо трактування сутності інформаційно-аналітичного забезпечення та визначення на цій основі місця, ролі та завдань в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання для сталого розвитку підприємств в Україні важливого значення набуває ефективне прогнозування загрозливих станів економічної безпеки підприємств. Будь-яка організація, незалежно від масштабу та характеру виробництва чи типу, не може бути захищена від впливу негативних впливів. Порушення в нормальній роботі підприємства, викликані ними, не тільки негативно впливають на імідж компанії, але можуть призвести як до фінансових втрат так і до припинення діяльності. При цьому параметри економічного середовища, в якому функціонують підприємства, характеризуються динамічністю, що призводить до прийняття управлінських рішень менеджментом в умовах невизначеності. Аналітичні дослідження щодо сучасного стану та особливостей організації системи економічної безпеки суб'єктів

господарювання в Україні, представлені в роботі [1] вказують, що пріоритетним в системі економічної безпеки є інформаційно-аналітичне забезпечення (22% респондентів), основною складовою якого є обліково-аналітичне забезпечення.

Аналіз наукових поглядів показав, що на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння суті понять «інформаційно-аналітичне забезпечення», «інформаційне забезпечення» та «обліково-аналітичне забезпечення» [2–4, 6, 8, 12, 13]. Як справедливо зазначає В.Ф. Яценко термін «інформаційне забезпечення» учені застосовують у двох напрямках:

- з позицій проектування автоматизованих інформаційних систем (АІС);
- з позицій прийняття управлінських рішень [3].

ДСТУ 2226-93 (Автоматизовані системи. Терміни та визначення) визначає, що будь-яка АІС складається з сукупності функційних та забезпечувальних підсистем. При цьому «інформаційне забезпечення» визначено як одну із забезпечувальних підсистем функціонування АІС, що включає інформаційну базу АІС та засоби її організації та реалізації. Функційна підсистема АІС — це підсистема, яка визначена за функційною ознакою і є сукупністю елементів АІС, що беруть участь у виконанні цієї функції [10].

Забезпечувальні підсистеми ІС є спільними для всієї ІС незалежно від конкретних функційних підсистем, в яких застосовуються ті чи інші види забезпечення. При цьому склад забезпечувальних підсистем не залежить від конкретної предметної області. Функційні підсистеми можуть будуватися одним із чотирьох способів: предметному; функційному; проблемному; предметно-функційному. Згідно з функційним підходом виділяють підсистеми: планування, регулювання, обліку і контролю та аналізу. Система управління фінансово-економічною безпекою (УФЕБ) може бути виділена у складі корпоративної ІС за проблемним підходом. В такому випадку, з позицій теорії функціонування АІС, інформаційне забезпечення буде підсистемою, яка забезпечує функціонування інформаційної системи ФЕБ.

Якщо розглядати інформаційне забезпечення, як одну із забезпечувальних підсистем функціонування інформаційної системи управління підприємством, то можна виділити три точки зору [2]:

- інформаційне забезпечення, як сукупність інформації (класифікатори, документи, інформаційні масиви та бази даних), тобто безпосередньо інформаційний продукт, який використовується в процесі прийняття управлінських рішень;
- як процес збору, зберігання, обробки, пошуку та видачі необхідної користувачам інформації за їх запитом;
- як інформаційний продукт, який створюється в підсистемі інформаційного забезпечення так і процес функціонування такої підсистеми.

Саме третій підхід, на нашу думку, дозволяє визначити суть понять «обліково-аналітичне забезпечення» та «інформаційно-аналітичне-забезпечення».

Погоджуючись із точкою зору авторів [4, 6, 8], що обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства є єдність систем обліку, аналізу і аудиту, об'єднаних інформаційними потоками для управління економічними

процесами, вважаємо справедливим та виправданим включення в систему обліково-аналітичного забезпечення підсистеми інформаційного забезпечення, яка забезпечує інтегроване використання інформаційних ресурсів різними функційними підсистемами (обліку, аналізу та контролю) [8]. Функції систем бухгалтерського обліку, контролю та аналізу в системі УФЕБ детально розглянуто в наукових працях, зокрема Пилипенка А. А., Пушкаря М. С., Гоголь Л. В., Воскресенської Н. В. та ін. Тому на них ми не будемо детально зупинятися, зазначивши, що в більшості думки учених сходяться, що єдність систем обліку, контролю та аналізу дозволяє сформувати обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами.

Отже, під обліково-аналітичним забезпеченням управління ФЕБ слід розуміти сукупність засобів, принципів, методів та процедур, які забезпечують отримання інформації обліково-аналітичного характеру, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення сталого та безпечного розвитку підприємства.

Ряд учених [3, 7], на нашу думку, несправедливо вважають, що система обліково-аналітичного забезпечення та підсистема інформаційного забезпечення формують систему інформаційно-аналітичного забезпечення.

Погоджуємось з точкою зору Уніжаєва Н. В., що інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємницької діяльності є специфічним видом діяльності по забезпеченню керівництва необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень і передбачає два взаємопов'язані напрямки: інформаційний (отримання, збір, добування, обробка, накопичення та зберігання інформації) та аналітичний (обробку інформації та приведення її до вигляду, який дозволяє отримати нові знання) [5].

Поряд з цим, як справедливо зазначає Пастухова В. В., загальноприйнята організація обліку дозволяє розглядати його лише як один з інструментів оцінки ефективності підприємства, що оперує здебільшого даними та інформацією ретроспективного характеру [11]. Прийняття управлінських рішень щодо фінансово-економічної безпеки виходить за межі інформативності обліково-аналітичних систем. Для адекватної оцінки можливості виникнення загроз та для прийняття управлінських рішень щодо їх попередження в системі ФЕБ інформаційний горизонт має бути значно ширшим, ніж для прийняття рішень щодо поточної діяльності.

По-друге, обліково-аналітичні системи оперують здебільшого зі структурованою інформацією. Для досягнення конкурентних переваг та зниження ризиків у конкурентній боротьбі управлінцям необхідна інформація про ринки збуту, постачальників, споживачів, конкурентів, економічну, політичну демографічну ситуацію та інше. Наприклад, для прийняття адекватних рішень щодо забезпечення фінансової стійкості обліково-аналітична система може надати інформацію щодо реєстру акціонерів, їх часток в статутному капіталі, індикатори фінансової стійкості (коефіцієнт автономії, абсолютні показники і т. д.). Але для прийняття заходів щодо упередження рейдерських захоплень корисною буде інформація стосовно активності конкурентів (або інших угруповань) на ринку цінних паперів навколо акцій даного підприємства. Така інформація отримується технологіями конкурент-

ної, бечмаркетингової чи ділової розвідок та Business intelligence (бізнес-аналітики). Інформація з таких джерел, як правило, є не структурованою. Тому для її використання застосовують технології інтеграції та очистки (ETL) та побудови сховищ даних (Data Warehouse).

По-третє, в ERP-системах (Enterprise Resource Planning) накопичується інформація, яка на перший погляд, не має суттєвого значення при прийнятті рішень стосовно поточної діяльності, але на основі неї можна виявити нові, раніше не виявлені, закономірності шляхом застосування технологій добування даних (Data Mining).

Тому, на нашу думку, обліково-аналітичне забезпечення та інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодоповнюють одне одного і формують інформаційне середовище для прийняття управлінських рішень в системі управління фінансово-економічною безпекою, а інформаційне забезпечення забезпечує інтегроване використання різних інформаційних ресурсів. З огляду на вищезазначене, можна окреслити наступні основні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення ФЕБ:

- пошук, збір, систематизація та узагальнення достовірної та актуальної інформації про зовнішні та внутрішні загрози, стан захищеності інформаційних ресурсів, можливих суб'єктів посягання на безпеку компанії, каналів витоку інформації, передумов надзвичайних подій; перевірка надійності та інших аспектів діяльності співробітників, а також інших осіб при прийомі на роботу; аналіз за доступними інформаційними джерелами потенційних партнерів з метою мінімізації підприємницьких ризиків;
- моніторинг фінансового стану підприємства з врахуванням специфічних галузевих особливостей;
- аналіз іміджу компанії і протистояння «чорного PR»;
- аналіз основних індикаторів ефективності фінансово-господарської діяльності та їх вплив на стан ФЕБ підприємства.

Характеристика ІАЗ була б неповною, якби не розглядалася активна перетворювальна компонента аналітичної діяльності, а саме:

- пошук шляхів оптимізації використання ресурсів, виробничого і технологічного потенціалу суб'єкта управління;
- синтез і аналіз варіантів спрямування тенденцій в позитивне русло;
- підготовка різної документації, необхідної для здійснення аналітичної підтримки процесу прийняття управлінського рішення.

Висновки. На основі аналізу підходів щодо розуміння суті «інформаційного забезпечення» визначено, що воно, як забезпечувальна підсистема, виконує функції інтегруючої ланки між інформаційно-аналітичним та обліково-аналітичним забезпеченням, які в сукупності формують інформаційне середовище для прийняття управлінських рішень. Результатом вирішення завдань інформаційно-аналітичної діяльності є звіти або пропозиції. Вони ґрунтуються на підборі і аналізі інформації про зовнішні і внутрішні загрози функціонуванню суб'єкта господарювання та іншої інформації, необхідної для прийняття рішень.

У сукупності нові інформаційні технології складають інструментарій інформаційно-аналітичної діяльності і забезпечують доступ практично до будь-якої відкритої ділової інформації, необхідної для прийняття оптимального рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алькема В. Г. Аналіз системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності / В. Г. Алькема // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Економіка. — 2011. — Вип. 16. — С. 99–107. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_16_16.
2. Вакун О. В. Економічна сутність обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством / О. В. Вакун // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. — 2016 — Т. 21, вип. 1. — С. 210–213.
3. Яценко В.Ф. Теоретико-методологічний генезис сутності та змісту обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством / В. Ф. Яценко // Вісник ЖДТУ. — 2013. — № 3. — С. 75–84.
4. Тичинина Н. А. Теоретическое обоснование содержания учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия / Н. А. Тичинина // Вести Оренбург, гос. ун-та. — 2009. — № 2. — С. 107–113. — Режим доступу : http://vestnik.osu.ru/2009_2/17.pdf.
5. Унижаев Н. В. Информационно-аналитическое обеспечение безопасности организации / Н. В. Унижаев. — М. : ВНИИгеосистем, 2014. — 388 с.
6. Штангрет А. М. Обліково-аналітичне забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства / А. М. Штангрет // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2013. — № 2. — С. 58–63.
7. Волощук Л. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л. О. Волощук // Праці Одеського політехнічного університету. Економіка. Управління. — 2011. — Вип. 2 (36). — С. 329–338.
8. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання як об'єкт наукових досліджень / Л. В. Гнилицька // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. — Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля. — 2011. — № 1 (37). — С. 142–150. — Режим доступу : <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/37/11glvond.pdf>.
9. Конотопов П. Ю. Аналитика. Методология, технологические и организационные аспекты информационно-аналитической работы / П. Ю. Конотопов, Ю. В. Курносков. — М. : Русаки, 2004. — 250 с.
10. Автоматизовані системи. Терміни та визначення ДСТУ 2226-93. — Держстандарт України, 1994. — 91 с. — Режим доступу : <http://www.ex.ua/84397237>.
11. Пастухова В. В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність : моногр. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. — 302 с.
12. Горячева К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К. Горячева // Актуальні проблеми економіки : Науковий екон. журнал. — 09/2003. — № 9. — С. 43–48.
13. Воскресенская Н. В. Учетно-аналитическое обеспечение экономической безопасности предприятия / Н. В. Воскресенская // Региональная экономика: теория и практика. —

2009. — № 42 (135). — С. 85–88. — Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/uchetno-analiticheskoe-obespechenie-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.

REFERENCES

1. Al'kema, V. G. (2011). Analiz systemy ekonomichnoyi bezpeky sub'yektiv gospodars'koyi diyal'nosti. Naukovi zapysky [Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademiya»]. Seriya: Ekonomika, 16, 99–107. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_16 (in Ukrainian).
2. Vakun, O. V. (2016). Ekonomichna sutnist oblikovo-analitychnogo zabezpechennya systemy upravlinnya pidpriyemstvom. Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova, Vol. 21, 1, 210–213 (in Ukrainian).
3. Yacenko, V. F. (2013). Teoretyko-metodologichnyj genezys sutnosti ta zmistu oblikovo-analitychnogo zabezpechennya upravlinnya pidpriyemstvom. Visnyk ZhDTU, 3, 75–84 (in Ukrainian).
4. Tichinina, N. A. (2009). Teoreticheskoe obosnovanie sodержaniya uchetno-analiticheskogo obespecheniya ustojchivogo razvitiya predpriyatija. Vesti Orenburgskogo gos. un-ta, 2, 107–113. Retrieved from http://vestnik.osu.ru/2009_2/17.pdf (in Russian).
5. Unizhaev, N. V. (2014). Informacionno-analiticheskoe obespechenie bezopasnosti organizacii. Moscow: VNIIGeosistem (in Russian).
6. Shtangret, A. M. (2013). Oblikovo-analitychne zabezpechennya procesu garantuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpriyemstva. Naukovi zapysky [Ukrainskoi akademii druzkarstva], 2, 58–63 (in Ukrainian).
7. Voloshhuk, L. O. (2011). Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya innovacijnym rozvytkom pidpriyemstva. Praci Odes'kogo politexnichnogo universytetu. Ekonomika. Upravlinnya, 2 (36), 329–338 (in Ukrainian).
8. Gnylycz'ka, L. V. (2011). Oblikovo-analitychne zabezpechennya funkcionuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky sub'yektiv gospodaryuvannya yak ob'yekt naukovyh doslidzen, Upravlinnya proektamy ta rozvytok vyrobnyctva, 1 (37), 142–150. Retrieved from http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/37/11_glvond.pdf (in Ukrainian).
9. Konotopov, P. Ju. (2004). Analitika. Metodologija, tehnologicheskie i organi-iacionnie aspekti informacionno-analiticheskoy raboti. Moscow: Rusaki (in Russian).
10. Avtomatyzovani systemy. Terminy ta vyznachennya (1994). DSTU 2226-93 from 1st December 1993. Kiev: Derzhstandart Ukrainy. Retrieved from <http://www.ex.ua/84397237> (in Ukrainian).
11. Pastuxova, V. V. (2002). Strategichne upravlinnya pidpriyemstvom: filosofiya, polityka, efektyvnist. Kyiv: Kyiv. nacz. torg.-ekon. un-t (in Ukrainian).
12. Goryacheva, K. S. (2003). Informacijno-analitychne zabezpechennya finansovoyi bezpeky pidpriyemstva. Aktual'ni problemy ekonomiky, 9, 43–48 (in Ukrainian).
13. Voskresenskaja, N. V. (2009). Uchetno-analiticheskoe obespechenie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatija. Regional'naja ekonomika: teorija i praktika, 42 (135), 85–88. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/uchetno-analiticheskoe-obespechenie-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya> (in Russian).

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF FINANCIAL-ECONOMIC SECURITY

M. I. Yaremyk, Kh. Ya. Yaremyk
*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom, St., Lviv, 79020, Ukraine
Jaremyk_m@i.ua*

The main approaches to the definition of information security, information and analytical software and accounting and analytical support of decisions making management in the system of economic security have been studied. The expediency of the use of information and analytical support has been grounded along with accounting and analytical support for the formation and operation of modern information systems of economic security. The definition of information and analytical support of economic security has been suggested. It has been proved that the information support as a security subsystem of the information system plays an integral role in the interconnection of information and analytical software and accounting and analytical support. The basic differences in technologies of collecting, processing and sources of information of the information and analytical, accounting and analytical software have been defined and their main tasks have been presented.

Keywords: *information support, information and analytical support, functional subsystems, support subsystems, financial and economic security.*

*Стаття надійшла до редакції 05.09.2016.
Received 05.09.2016.*